

זבחים צז

משה שווערד

1. יד בנימין

שם צמשה, מריקה כמריקת הכוס ושטיפה
כשטיפת הכוס, רש"י פי' שהמריקה הוא
מצפנים ושטיפה מצחון ככוס של ברכה, אולם
מפיה"מ להרמב"ם משמע דשניהם הם מצפנים
וז"ל "הכזוס המופלג עד שמסיר מה שנדבק
בכלים יקרא מריקה, ותוספת הנקיות יקרא
שטיפה והוא שיתן מים לתוך הכלי ואינו
ממרק בידו הכלי אלא משפשף, ואמרו מריקה
בחמין ושטיפה בצונן ומה שאמר כמריקת
הכוס ושטיפת הכוס רוצה לומר שאינו חייב
להפליג עד שיקיר כל הרושם עכ"ל, (ועי'
לעיל דף ז"ה ע"ג צמשה מה שכתבנו שם).

2. רש"י על זבחים דף צו/ב

מריקה כמריקת הכוס - מבפנים ככוס של ברכה כדאמרינן בברכות (דף נא) שטעון הדחה בפנים ושטיפה מבחוץ:

3. תוספות יום טוב מסכת זבחים פרק יא משנה ז

מריקה כמריקת הכוס וכו'. [מבפנים]. ככוס של ברכה. כדאמרינן בברכות דף נ"א שטעון הדחה בפנים ושטיפה מבחוץ. רש"י. ולפ"ז גרסינן מריקה ושטיפה בצונן וכדגרס הר"ב לעיל בסמוך. ודשני קרא ולא כתב ומרק מרק או ושטף שטף משום דחד בפנים וחד בחוץ. ונ"א דגרס מריקה בחמין ושטיפה בצונן היא גירסת הרמב"ם ומפרש מריקה כו' כמריקת הכוס כו' וז"ל מריקה ושטיפה הככוס המופלג עד שמסיר מה שנדבק בכלי יקרא מריקה ותוספות בנקיות יקרא שטיפה והוא שיתן מים לתוך הכלי ואינו ממרק בידו הכלי אלא משפשף. ואמרו מריקה בחמין ושטיפה בצונן. ומה שאמר כמריקת הכוס וכשטיפת הכוס ר"ל שאינו חייב להפליג עד שיקיר כל הרושם ע"כ. והכ"מ שהעתיק פירש"י על כמריקת הכוס כו' שכ' הרמב"ם בחבורו. לא דק שה"ל להעתיק לשון הרמב"ם שבפירושו. ומעתה הרמב"ם שכתב בחבורו מריקה בחמין ושטיפה בצונן היינו משום דכך היא גירסתו במשנה.

4. יד בנימין

ועי' נס' "מקדש דוד" שחמה הא איכא שבת
שבתוך הרגל דא"א לבשל אלא למוז"ש
וא"כ השלמים שצישל בע"ש יהי נותר למוז"ש
והאיך קאמר יבשל כל הרגל ונשאר צ"ע.
ולענ"ד ז"ל בפשיטות דכל הרגל דנקט הוא
לאו דוקא כל הרגל ממש, חדע שהרי
כבר כ' הראב"ד ציאוורו להחזיק דרגל לאו
דוקא אלא ה"ה בכל ימות השנה והא דנקט
רגל היינו משום דהשלמים מצויין, וא"כ לפי"ז
פשוט דכל הרגל אין הכוונה כל הרגל ממש.

5. תוספות מסכת זבחים דף צו עמוד ב ד"ה לא צריכא

לא צריכא מדאמר מר מריקה ושטיפה בצונן - אחר הגעלה הא אפי' בחמין פירוש תרומה סגי בהגעלה ולא בעיא מריקה ושתיה בצונן ופריך הניחא למאן דאמר מריקה ושתיה בצונן פירוש אחר הגעלה אלא למ"ד מריקה בחמין ושתיה בצונן דמריקה היינו הגעלה מאי איכא למימר ומשני שטיפה יתירתא דצריך לעשות בקדשים שטיפה יתירתא אחר הגעלה משא"כ בתרומה ויש ללמוד מכאן דכלים האסורין כשמגעילין אין צריך לשוטפן בצונן אחרי כן אף על פי שנוהגין עתה לעשות כן.

6. יד בנימין

בתור"ה לא צריכא כו' ויש ללמוד מכאן דכלים האסורין כשמגעילין אין צריך לשוטפן בצונן אח"כ אע"פ שנוהגין עתה לעשות כן עכ"ל. נ"צ וכ"כ הסמ"ג ה"ל חמץ (לאוין ע"ז ע"ח) וח"ל "והלכה פי' רב האי גאון ומר רב נהלאי כשמסירין הכלי הנגעל מן היורה רותחת ששופכין על הכלי מים זונגין מיד, וכן נהגו העם, ולא נתזרזר מה טעם צריך לעשות כן שהרי אם בשזיל שלא יכלעו בתוך הכלי המים רותחין שפלטו בהן האיסור הלא קודם שיספיק לשטפו במים בצונן יכלעו בתוך הכלי המים של איסור".

ושוב הביא שם מס' התרומה בשם רבינו יצחק הטעם מהא דאיחא לקמן ז"ל. ת"ר מריקה ושתיה בצונן דברי רבי וחכ"א מריקה בחמין ושתיה בצונן ואמר' מ"ט דרבנן מידי דהוה אגיעולי עכו"ם, וא"כ ה"ה דנעשה גיעולי עכו"ם כקדשים להנריכו שטיפה בצונן, ועיי"ש בסמ"ג שהשיב על זה, וע"ע בחי' מהרי"ק על הסמ"ג שם ס"ק ל"ד.

7. יד בנימין

דף צ"ז, שם במשנה השפוד והאסכלא מגעילין בחמין. עי' ברמב"ם בפיה"מ ובחיבורו פי"ח ממעה"ק הלי"ב, שפי' מגעילין בחמין היינו שמכניס הכלים במים חמים שע"ג האש ואח"כ עזיד להו מריקה ושתיה, וכוונתו דליכא לפרושי מגעילין בחמין כשאר הגעלות דהא בכל הכלים נמי עזיד הגעלה בחמין, לא מיבעיא לרבנן דס"ל מריקה בחמין אלא אפי' לרבי דס"ל מריקה ושתיה בצונן מ"מ הרי עזיד להו בתחילה הגעלה כדין כדאמר' בגמ', לכך פי' דגבי שפוד ואסכלא אינו כשאר הגעלות אלא נותן לתוך מים שע"ג האש, ועי' בקוגיא דשילהי ע"ז דף ע"ו דאיכא למ"ד דעבי ליבון.

והנה לכא' יש להסתפק אי ההגעלה זו של שפוד ואסכלא הוא חלק מעיקר המזבח של מריקה ושתיה (דהוא צעיקרו מזבח ציבור נותר כמש"כ הר"ן שילהי ע"ז), או שמא הגעלה זו אין לו שייכות למזבח המריקה ושתיה אלא עיקרו בא לפלוט הצלוע שצבלי כשאר איסורין דעלמא, ונפק"מ אי צע"י מקום קדוש.

8. ספר מקדש דוד - קדשים - סימן לא

ושיטת הרמב"ם ז"ל (פ"ח הל' מעשה"ק הל' י"ד) דמריקה ושיטפה הוא קודם שנעשה נותר וכתב בפ' המשנה (צ"ו ע"ב) דמריקה ושיטפה הוא קודם זמן אכילה כדי שלא יבוא לידי נותר ע"ש וזהו הטעם דמשנה קודם דאסור להביא לידי נותר **והתוס' (צ"ז.) והראב"ד ז"ל דס"ל דמריקה ושיטפה הוא דוקא לאחר שנעשה נותר נראה טעמייהו דאדרבה קודם שנעשה נותר אסור להגעיל דהוי מאבד קדשים כשרים וזה אסור** דהא אף בפסול כל שאין פסולו בגופו טעון עיבוד צורה ואסור לשורפו קודם דהוי בזיון קדשים וצריך להביאן לכתחילה לידי נותר ואח"כ לשורפן מיהו מהתוס' פסחים (פ"ב ע"א) ד"ה בשלמא מוכח דרק שריפה אסור קודם עיבוד צורה אבל קבורה שרי ע"ש א"כ הגעלה ומריקה ושיטפה אינן אלא כקבורה מיהו מרש"י ז"ל זבחים (פ"ב ע"א) נראה דס"ל דאף לקבורה טעון עיבוד צורה דכתב שם גבי נתערבו דמים הפנימים בחיצונים דאי אפשר להזותן דממתין עד שתשקע החמה ואח"כ שופכן לאמה ע"ש ואע"ג דשפיכה לאמה הוי רק קבורה ומ"מ אסור קודם וצריך להמתין עד שקיעת החמה שזוהו עיבוד הצורה של הדם ולהתוס' אפשר דהבלוע בקדרה שאני דאפשר שיהא נאכל דיכול לבשל בהקדרה קודם שנעשה נותר ויפליט הבלוע במה שהוא מבשל עתה ויהא נאכל ומש"ה אסור להגעיל ולעשות מריקה ושיטפה קודם שנעשה נותר [ובשביירה בכ"ח להרמב"ם ז"ל אי ג"כ צריך קודם שיעשה נותר לא נתבאר להדיא ויש לחקור בזה]:

9. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ע"א

בת יומא דלאו נותן טעם לפגם הוא מכאן ואילך לישתרי גזירה קדירה שאינה בת יומא משום קדירה בת יומא ואידך קדירה בת יומא נמי מפגם פגמה רמי ליה רב עמרם לרב ששת תנן השפודין והאסכלא מלבנן באור (והתניא) [והתנן] **גבי קדשים השפוד והאסכלא מגעילן בחמין [1] אמר ליה עמרם ברי מה ענין קדשים אצל גיעולי עובדי כוכבים הכא היתירא בלע התם איסורא בלע** אמר רבא סוף סוף כי קא פליט איסורא קא פליט אלא אמר רבא מאי הגעלה נמי שטיפה ומריקה אמר ליה אביי מי דמי מריקה ושיטפה בצונן הגעלה בחמין אלא אמר אביי יגיד עליו רעו תנא הכא ליבון והוא הדין להגעלה תנא התם הגעלה וה"ה לליבון אמר ליה רבא אי הכי לתנינהו לכולהו בחדא וליתני חדא באידך אחריתי ולימא יגיד עליו רעו [2] **אלא אמר רבא קדשים היינו טעמייהו דדרב נחמן אמר רבה בר אבוא דאמר כל יום ויום נעשה גיעול לחבירין תינח שלמים דכיון דלשני ימים מיתאכלי מקמי דניהוי נותר קא הוי גיעול אלא חטאת כיון דליום ולילה מיתאכלא כי מבשל בה האידנא חטאת הוי נותר כי הדר מבשל בה למחר או שלמים או חטאת קא פליט נותר דחטאת דהאידנא בחטאת ושלמים דלמחר אמרי לא צריכא דכי מבשל בה חטאת האידנא הדר מבשל בה האידנא שלמים דחטאת דלמחר ושלמים דאתמול בהדי הדדי קא שלים זמניהו והדר מבשל שלמים דלמחר אי הכי הגעלה נמי לא ליבעי קשיא רב פפא אמר האי קריד האי לא קריד רב אשי אמר לעולם כדאמרן מעיקרא הכא היתירא בלע הכא איסורא בלע ודקא קשיא לך דבעידנא דקא פליט איסורא קא פליט בעידנא דקא פליט לא איתיה לאיסורא בעיניה:**

• רש"י על עבודה זרה דף ע"א

כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו - שמבשלין בהן ואינו מספיק להיות נותר עד שתחזור ופולטו בתבשיל אחר ולקמן פריך אי הכי הגעלה נמי לא ליבעי:
מקמי דליהוי נותר הוה להו גיעול - שהרי כשבישל בו למחר פלט בליעה מיום אתמול:
לא צריכא דכי מבשל ביה חטאת האידנא הדר מבשל ביה - בו ביום שלמים חזה ושוק של כהנים:
בהדי הדדי שלים זמניהו - **ואין כאן פליטת נותר** והדר מבשל ביה שלמים בו ביום כדאמרין בכל פעם מבשל שלמים לאחר חטאת בו ביום כי היכי דלא ניהו נותר למחר:

10. ספר מקדש דוד - קדשים - סימן לא

... אבל היכא שבישל בה קדשים טעון הגעלה גמורה אך אפשר כמו שמקילין בשפוד והאסכלא דבעלמא טעונין ליבון והכא סגי בהגעלה ואמרין בשלהי ע"ז משום דהיתירא בלע א"כ ה"נ בדבר שצריך הגעלה סגי הכא בעירו של רותחין דחשיב ג"כ הגעלה לדברים שאין בליעתן מרובה כמ"ש תוס' בע"ז (ע"ד ע"ב) וצ"ע בזה [ובעיקר מה דאמרין בע"ז דמש"ה בשפוד ואסכלא סגי בהגעלה משום דהיתירא בלע יש לעיין דזה שייך רק לענין איסור נותר דבליעתן היתה קודם שנעשה נותר אבל לענין שזרים וכן טמאים יהיו מותרין להשתמש בהם לענין זה הוי איסורא בלע וצ"ע]:

11. תוספות מסכת זבחים דף צז עמוד א ד"ה ופנית בבקר

ופנית בבקר – [1] פ' בקונטרס על כרחין בקר של חול קאמר וקרי ליה בקר ראשון וקשה דלמא ב"ט וכגון שאהלו בתוך התחום ואפי' תימא לומר דבעי ראיית פנים ביום ראשון שמביא קרבנו מ"מ י"ל למחרתו שהוא

חה"מ כל ז' מנא ליה [2] ונראה לפרש דמשמע ליה כולהו בקר אחד משום דכולהו ז' תשלומין דראשון דחגיגה יש לה תשלומים כל ז' ...

12. חידושי בתרא

תתשכה) צו. תוס' ד"ה ופנית וז"ל פי' בקונטרס על כרחין בקר של חול קאמר וקרי ליה בקר ראשון, וקשה דלמא בי"ט וכגון שאתלו בתוך התחום ע"כ. וצ"ע דיש לרש"י להשיב דהלשון ופנית בבקר נאמר לכלל ישראל הדורים בכל חלקי הארץ, ולא רק לקבוצה הדורים תוך התחום.

13. חידושי בתרא

תתשכו) צו. תוס' הנ"ל וז"ל ואפי' תימא לומר דבעי ראיית פנים ביום ראשון שמביא קרבנו מ"מ י"ל למחרתו שהוא חה"מ, כל ז' מנ"ל, ונראה לפרש דמשמע ליה כולהו בקר אחד משום דכולהו ז' תשלומין דראשון, דחגיגה יש לה תשלומים כל ז' ע"כ. ולכאורה י"ל דגם רש"י כוון זה, אלא דעד שלא ראינו דלכה"פ מחרתו שהוא חול נכלל ביום ראשון, לא ידענו דדין תשלומין מועיל לאחר המריקה ושטיפה עד סוף ז', אבל מדגילתה תורה דלכה"פ מחרתו נכלל ביום ראשון אין במה לתלות הסיבה לכך אם לא מדין תשלומין, ונמצא דהא דע"כ בקר של חול הוי הגילוי דמחמת תשלומין גידון כבקר ראשון, ולכן גם שאר הימים נכללים ביום ראשון כיון דגם הם בכלל תשלומין.

14. ספר מקדש דוד - קדשים - סימן לא

ובעיקר מה דאמרינן לר"ט דבישל מתחילת הרגל מבשל כל הרגל משום דכל יום נעשה גיעול לחברו והיינו כשמבשל שלמים היום מבשל גם שלמים למחר ופולט של אתמול ואי מבשל חטאת מבשל אחריו שלמים ומחר מבשל עוד הפעם שלמים כמ"ש רש"י ז"ל שם וקשה הא איכא שבת שבתוך הרגל דאי אפשר לבשל בו אלא למוצ"ש וא"כ השלמים שבישל בע"ש דנאכלים לב' ימים ולילה אחד למוצ"ש כבר נעשו נותר א"כ איך מבשל כל הרגל וצ"ע

15. תוספות מסכת זבחים דף צו עמוד א ד"ה ממתין להם

ממתין להם כל זמן אכילה והדר עביד מריקה ושטיפה - אין לפרש דמריקה ושטיפה קודם שיעשה נותר כדי שלא יבואו קדשים לבית הפסול דהא משמע הכא דלאחר זמן אכילה עביד מריקה ושטיפה ומיהו יש ספרים דגרסי ממתין להו עד זמן אכילה ועוד יש קצת לדקדק מדקאמר לעיל לרבי טרפון כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו ואם קודם שעשה נותר עביד מריקה ושטיפה ה"נ ליעביד דכי בשיל ביה שלמים אתמול כשבא היום והזקק למריקה ושטיפה אי בשיל ביה שלמים דהאידנא קודם מריקה ושטיפה ליתסרו אלא ודאי לא חייב הכותב עד אחר שנעשה נותר.

16. שערים מצויינים בהלכה

ממתין לה עד זמן אכילה. הנה בתוס' גרסו "כל זמן אכילה", נוכח בשטמ"ק גרס כן בגמ', והעלו שחייב מריקה ושטיפה לאחר זמן אכילה דהיינו אחר שנעשה נותר, [ושאין לפרש קודם שנעשה נותר כו'], מ"מ הביאו שיש גירסא אחרת "עד זמן אכילה". ובזבח תודה כתב שגם ברש"י (ד"ה הא כיצד) משמע כשיטת התוס' נועי' בכס"מ

באבהא"ן. אולם שיטת הרמב"ם שחייב מריקה ושיטיפה קודם שנעשה נותר ותיכף אחר אכילה, וכמש"כ בפיהמ"ש כאן, שלא יאחר למרקו אלא כפי זמן אכילה בלבד, וכשתכלה האכילה ממרק כו', [ובאחרונים דנו בשיטת הרמב"ם לענין שבירת כל"ה,

ופירש מהר"י קורקוס כלומר בסוף האכילה מיד, ושכן כתב הרמב"ם בפירושו (שם) "כשישלים לאכול" [עיי"ש שאינו מניחו עד זמן אכילה שניה אלא

17. שפת אמת על זבחים דף צז/א

בגמ' עד זמן אכילה. הרמב"ם פי' עד סוף זמן אכילה ולא עד בכלל ושעה א' קודם שנעשה נותר צריך מריקה ושיטיפה. וכן ה' נראה מסברא כדי שלא יבוא לידי נותר. אך מהא דאמר' מנה"מ ומייתי מקרא משמע קצת כדעת החולקים על הרמב"ם דאין מריקה ושיטיפה רק אחר זמן איסורו. ולהכי מקשה מנה"מ דמסברא ה' נראה להצריך מו"ש קודם זמן איסורו. אבל להרמב"ם למה צריך קרא על זה. וי"ל דהו"א דמיד אחר כל בישול צריך מריקה ושיטיפה ומייתי קרא דא"צ מו"ש עד קודם זמן איסורו. ...

18. שערים מצויינים בהלכה

ובשו"ת חכם צבי (סי' פ) הוכיח שאין מריקה ושיטיפה ושבירה אלא לאחר שכבר נעשה נותר, ועי"ש למה אינו עובר על איסור כשמשעה הבליעה נעשה נותר [וי"ל דהא דכתיב "לא יניח ממנו עד בקר", לא נאמר אלא על הבשר שהוא בעין ולא על הבלוע בכלים], ועי' בתשו' פנמ"א (סי' כד ד"ה ועתה) מש"כ להחכ"צ. ועי' גם בשו"ת אבנ"ז (או"ח סי' שסה וסי' שסו). ויש שכתבו שמחלוקת התוס' והרמב"ם תלוי במחלוקת אמוראים במס' ע"ז (עו.), עי"ש בהגה' הרש"ש, וכן בתשו' חת"ס (י"ד סי' קיד). וראה בפלתי (סוסי' צג ד"ה

כתב כן במרכה"מ עי"ש. ועוד כתב במק"ד (שם סק"ג) דמה"ט ס"ל לתוס' והראב"ד שחייב מריקה ושיטיפה אחר שנעשה נותר, משום דקודם לזה אסור לאבד קדשים כשרים. וכע"ז כתב בצפע"נ בשיטת הרמב"ם, דקודם שנעשה נותר אסור להגעיל משום דהוי מאבד קדשים כשרים, ואחר שנעשה נותר יש חיוב שריפה, ולכן ס"ל להרמב"ם שעושה כן אחר אכילה קודם שנעשה נותר. אמנם ראיתי בתשו' חת"ס (שם ד"ה וי"ל עוד) דלמ"ד דמריקה קודם שנעשה נותר, א"כ בעינן דוקא מריקה במים ולא ילבן, משום שריפת קדשים שלא נעשה עדיין נותר שאסור לשורפם, משא"כ מריקה אינו ביעור אלא המרקה מהכלי ונשארו במים בכל מקום שהם, ודוקא ומורק במים ולא באש.

19. יד בנימין

בסוה"ד אלא ודאי לא חייב הכתוב עד אחר שנעשה נותר עכ"ל, וי"צ יש להסתפק אם ימרוק וישטוף קודם שנעשה נותר אי קיים מלות מריקה ושיטיפה, ונראה דלפי מה שציאר הר"ן שילחי ע"ז דמלות מריקה ושיטיפה הוא מדין ביעור נותר, א"כ קודם שנעשה נותר לא שייך לכאן כלל מלות זו, [שו"ר צס' "מקדש דוד" שכ' לדון לדעת התוס' דהמריקה ושיטיפה הוא לאחר שנעשה נותר דיהי' אסור להגעיל קודם שנעשה נותר מטעם איבוד קדשים יעוי"ש].

20. חידושי בתרא

תתשלב) צו. ה"א חולין הוא דמבטלי קדשים דלא מינייהו, אבל ק"ק וקק"ל אימא לא. והיינו כעין מה שפירש הר"ן ז"ל בנדרים, דהטעם דדבר שיש לו מתירין אינו בטל הוא משום דשווין בטעמים וגם שווין כמעט בדינם, לכן אין להתנגדות הנצרכת לביטול. וה"א דה"ה הכא, דכיון דהוה מין במינו, וגם שניהם קדשים ה"א דאין די התנגדות להביא לידי ביטול.

21. ערוך השולחן יורה דעה סימן צח סעיף מח

בשר שור ואיל ועז שלשה מינים הם [מרדכי] וכבש ואיל מין אחד הוא [או"ה] ודוקא כשהם שלימים אבל כשהם חתוכים כולהו בשר מקרי וחד מינא הוא [שם] ורבינו הרמ"א בספרו דרכי משה אות ה' חולק בזה ע"ש ואחד מגדולי האחרונים פסק כדיעה ראשונה [פר"ח שם] **האמנם יש מהגדולים שחולק על כל דין זה וס"ל דאפילו כשהם שלימים מין אחד הם דנהי שחלקן הכתוב לענין קרבנות אבל כולן מין בשר הם וכולם נקראו בשם בשר סתם לבד** מי שצריך להפרידן לומר בפרט זה בשר שור וזה בשר איל וזה בשר עז כמו מי שרוצה להפריד בין בשר כחוש לשמן [יש"ש שם] **אבל רוב הפוסקים לא ס"ל כן** אך בשר עוף ובשר בהמה ודאי דשני מינים הם וכן במיני עופות חלוקין כמו תרנגולת ואווזא ותורים וכיוצא בהם כולם מינים נפרדים הם וכ"ש דדגים עם בשר בין של בהמה בין של עוף שני מינים הם אבל כל מיני דגים נראה דכולן מין אחד הם ויש להסתפק בדגים ודגים מלוחים או דגים יבשים אם הם מין אחד או שני מינים ונראה דמין אחד הם כמו פירות לחים עם כבושים דמין אחד הן:

22. רש"י מסכת זבחים דף צז עמוד ב ד"ה עד שיבלע

עד שיבלע - כגון המהתך שומן חטאת וסך ממנו צלי של שלמים ונבלע בו ומכאן אנו למידים (פסחים מה) היתר מצטרף לאיסור בקדשים ואין ללמוד מכאן טעם כעיקר שאין זה טעם אלא ממש.

23. יד בנימין

דף צ"ז ע"ב ברש"י ד"ה עד שיבלע כו' ואין ללמוד מכאן טעם כעיקר שאין זה טעם אלא ממש עכ"ל. עי' צ"ק שהקשה הא צווגיא דנזיר ל"ז: ילפי' מכאן לטעם כעיקר, ונשאר צ"ע.

24. תוספות מסכת זבחים דף צז עמוד ב ד"ה ואחד עצם

ואחד עצם שאין בו מוח ואמאי ניתי עשה כו' - בסוף כיצד צולין (פסחים פה.) דריש מדכתיב ועצם לא ישרבו בו בפסח שני שאין ת"ל שהרי כבר נאמר ככל חוקת הפסח יעשו אותו אבל אי לאו קרא דפסח שני ה"א ואכלו את הבשר בלילה הזה בבשר שבתוך העצם ומה אני מקיים ועצם לא תשרבו בו בעצם שאין בו מוח אבל עצם שיש בו מוח שובר ואוכל דיבא עשה וידחה לא תעשה והא דפריך הכא ואמאי ניתי עשה כו' הכי פריך כלומר מהכא נגמר דאין עשה דוחה לא תעשה בעלמא כי הכא אלא ודאי במקדש שאני ונ"ל דהכי פריך ניתי עשה כו' כמו בחולין ונוקי קרא דיקדש אם כשרה תיאכל כחומר שבה דשייך בה כרת אם היא נותר וקמ"ל דהיתר מצטרף לאיסור כדאיתא פרק אלו עוברין (שם מה.) ובפרק ג' מינין (נזיר לו:) ולא נוקים קרא לאם פסולה תיפסל דליכא אלא לאו ומשני גלי קרא גבי קדשים בעצם שיש בו מוח דלא דחי ולכן נילף קדשים מקדשים ולא נילף קדשים מחולין ברו"ך. **וא"ת שאני הכא משום דאפשר לקיים שניהם דמנח גומרתא עילויה ושקיל ליה מוח** וי"ל דרבה הכא לטעמיה דמפרש בסוף כיצד צולין (פסחים פד:) גבי אין נימנין על מוח שבקולית דלא אפשר בגומרתא משום פסידא דקדשים א"כ לא מקיים עשה דואכלו את הבשר בלילה הזה דא"א שלא ישרוף הגומרתא מעט מן המוח שבפנים ואפי' אביי שמפרש התם משום פקע לאו משום דס"ל דגומרתא אפשר בלא שריפת מוח **אלא קסבר דמשום הפסד קדשים מועט כזה לא חיישינן**

מיהא אכתי קשה היכי אתי האי עשה ודחי לא תעשה הא בעידנא דמתעקר לאו דשבירת עצם לא מיקיים עשה דאכילה.

25. שערים מצויינים בהלכה

אחד עצם שיש בו מוח וכו'. הקשו התוס' (סוד"ה ואחד) היכי אתי האי עשה ודחי לא תעשה, הא בעידנא דמתעקר לאו דשבירת עצם לא מקיים עשה דאכילה. נועי' בתוס' פסחים נט. ד"ה אתי בשם הר"ן. ובפסקי התוס' כתוב, דאם אי אפשר לקיים העשה בענין אחר, לא בעינן בעידנא דמיעקר לאו לקיים העשה. נומפרש בחי' הגרע"א כיון דאי אפשר לקיים העשה באכילת המוח אם לא יעבור על הלאו, נחשב שבירת המוח צורך העשה וכהתחלת קיום המצוה. ובמסה"ש ציין למשל"מ

26. שערים מצויינים בהלכה

בעידנא. אמנם מתוס' כאן משמע דבעידנא דמיעקר לאו צריך לקיים העשה באותו הזמן

ממש. וכ"כ בחי' הרשב"א (יבמות ו: ד"ה לאו) דאם עובר הלאו קודם זמן העשה אינו דוחה. אך קצת אחרונים הביאו מדברי הר"ן והנמוק"י (כ"מ ל.) דמוכח דכל זמן שהוא עוסק במצוה נקרא בעידנא, אע"פ שלא הגיע עוד להגמר, דעכ"פ מתעסק הוא עוד בזה, ובשו"ת נוב"י (מבן המחבר, מהד"ת אהע"ז סי' קמא) כתב, דפלוגתא הנ"ל תלוי בתירוצי רבא ורב אשי בסוגיין, עי"ש באריכות. ובעיקר הענין כבר האריכו האחרונים, וראה בשעה"מ (אס"ב פכ"א, ובהגה' מעשה חושב) ובחי' הגרע"א (כ"מ שם) ובתשובותיו (סי' רכט) ובית הלוי (ח"א סי' א-ה) ותשר' עין יצחק (או"ח סי' טו) ובקונט' ע' פנים לתורה (אות טז ואות ל) ובשד"ח (מער' ע כלל מב).

27. חידושי בתרא

תתשלד) צו: תוס' סד"ה וא' וז"ל מיהו אכתי קשה היכי אתי האי עשה ודחי לא תעשה הא בעידנא דמתעקר לאו דשבירת עצם לא מקיים עשה דאכילה ע"כ. עי' ריצב"א ז"ל תוס' כתובות ל: סד"ה לא וז"ל וכיון דתחב לו בבית הבליעה ובלע ונהנה מיד חשוב באין כאחת אע"פ שאינו כאחד ממש כדאשכחן כו' ע"כ. וא"כ גם הכא בשעה דשוברו בשיניו ומיד אחריו בולע המוח נידון כבאין בב"א אע"פ שיש הפרש זמן מה ביניהם. ועוד, דאם שוברו בשיניו בשעת לעיסה, הוי תאכילה והאיסור בב"א ממש וצ"ע.

28. שערים מצויינים בהלכה

ניתני עשה ולידחי. פרש"י עשה ד"ו ואלו אותם" (חצוה כט-לג). ועי' היטב בתוס', ומשמע מדבריהם דקאי אשלמים, ולפ"ז מבואר דמקיים מ"ע באכילת קדשים קלים, וכ"ה בהדיא ברש"י בפסחים (נט. ד"ה בשאר) גבי קרבן שלמים דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם", אלמא אכילת קדשים עשה היא, בין הנאכלים לכהנים בין הנאכלים לישראל. וכ"ה ברמב"ן (מ"ע הנוספות א). והנה הצ"ח במס' ביצה (יט: ד"ה ומדי) הסתפק אם יש מ"ע באכילת קדשים קלים, [חזן מקרבן פסח שודאי יש מ"ע באכילתו ועיקרו לאכילה בא], והביא דמתוס' כאן משמע דאף בשלמים יש מ"ע באכילתו, אבל מרמב"ם (מע"ק פ"י ה"א) מבואר דאין מ"ע באכילת קדשים קלים, עי"ש.

29. שערים מצויינים בהלכה

וניתי עשה ולידחי את לא תעשה. מקשים, הרי יש נמי מ"ע לשורפם, משום קדשים פסולים, וא"כ עובר גם על עשה, ואין עשה דוחה ל"ת ועשה. [ובתשו' עמודי אור (סי' נא) תירץ דלגבי מ"ע דשריפה לא אמרי' טעם כעיקר, [והביא מזה סעף לסברת האחרונים שרק באיסור לאו אמרי' טעם כעיקר ולא באיסור עשה, וסברא זו נזכר בתשו' נוב"י מהר"ת אור"ח סי' סו], והובאו דבריו בחזו"א (סי' לו-יב), ועי"ש מש"כ עוד בזה. ובעיקר הקושיא ע"ע בברוך טעם (שער התעורבות דין ב פ"ט) ובתשו' תורת חסד (סי' נה-ב).]

30. שערים מצויינים בהלכה

ואחד עצם שאין בו מוח וכו'. כתבו התוס' (בסופו) קסבר דמשום הפסד קדשים מועט כזה לא חיישינן. ומזה יש לדון ולהביא סמך לשיטות המקילין לשפוך מייץ של שמיטה בליל פסח בסימני דצ"ך עד"ש וכו', אע"ג דדרשינן (פסחים נב:) לאכלה ולא להפסד, מ"מ כיון שזה דבר מועט אין קפידא, נצי"ש מש"כ מזה

31. שערים מצויינים בהלכה

אין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש. כתב בתשו' מהרי"ק (סי' קלט ד"ה ואשר) עפ"ד התוס' בעירובין [לפנינו ליתא, ובשעה"מ נדרים פ"ג ה"ו הביא שזכה נמצא ברשב"א שם ק. בשם התוס', ובנוב"י"ת אה"ע"ז סי' קמא ובהגה' מפרשי הים הביאו כזה מריטב"א שם] דע"כ דהיינו טעמא משום דלא תעשה דמקדש חמור ולא מידחי קמיה עשה. [ובגלה"ש עירובין שם ציין לד' מהרי"ק]. אמנם עי'

בטורי אבן (ר"ה כת. ד"ה והרי) דלאו משום דאלימא ל"ת דידיה מכל ל"ת דעלמא, דא"כ האי עשה שבמקדש נמי אלים מכל עשה דעלמא כו', אלא ודאי גזירת הכתוב הוא, דהאי כללא

32. שערים מצויינים בהלכה

כלילה הזה". ומכאן הוכיח השאג"א (סי' צו ד"ה אלא אכתי דאינו מקיים מ"ע דאכילת קדשים אלא אם אוכל כל הקרבן, דאל"כ מאי קושית הגמ', הרי יש הרבה בשר מלבד המוח, וכן לעיל שאם פסולה היא תפסול דפריך וניתי עשה, אע"ג שיש שם הרבה בשר שלא נפסל אפ"ה אמרי' וניתי עשה כו' עי"ש. נועי' בהגהות רא"מ הורו"ן פסחים פה.]. ובמנ"ח (מ' קלד-ב) דחה הראיה, דקושית הגמ' דסתמא כתיב ועצם לא תשכרו אפי' כשאין כזית לאיש אחד רק עם המוח, כגון שנמנו הרבה אנשים כו', וע"ז פריך וניתי עשה, וכן גבי קדשים יכול להיות שיש כהנים הרבה שלא יגיע לאחד כזית רק עם מה שנפסל, ולכן העלה שבאכל כזית מקדשים אין עוד מצוה כלל לאכול רק כדי שלא יבוא לידי נותר, ויכולים ליתנם לקטנים. והנה בשו"ת חת"ס (או"ח סי' מט) הוכיח מכאן דשיעור אכילת קדשים הוא בכזית, דאי ס"ד דיוצא במ"ע דאכילה בכל שהוא, א"כ לא אתי עשה ודחי ל"ת דהרי האיסור הוא דוקא בכזית, וצריך לאוכלה בפחות פחות מכזית, נוכח העירו שסותר עצמו למש"כ במק"א (עי"ש בסי' קמ) דהמצוה בקדשים היא שיהא הקרבן נאכל, וכל הכהנים יכולים לאכלו בצירוף. אכן בבית הלוי (סי' ב-ז) כתב שבקדשים א"צ אפילו כזית, [רק באכילת פסח], דבקדשים אין האכילה מצוה על האדם אלא שיהא הקרבן נאכל, [ועי"ש בשם הנוכ"י בדורש לציון], והאריך להוכיח כן מהסוגיא כאן. וכע"ז כתב באו"ש (ח"מ פ"ו ה"א). וכבר הארכנו הרבה לעיל (כח).

אמאי נייתי עשה ולידחי כו'. פרש"י נייתי עשה דאכילת מוח דכתיב "ואכלו את הבשר

33. איזהו מקומן מסכת זבחים דף צז עמוד ב

ג) החת"ס או"ח סי' מט' הוכיח מכאן דאכילת קדשים שיעורה בכזית, דאי בכ"ש אמאי דוחה עשה את ל"ת הרי האיסור הוא ודאי בכזית והו"ל לאוכלה פחות פחות מכזית, וכן דעת המנ"ח ריש מצוה קלד', וכן נקט והוכיח האפיקי ים סי' מה' ג - ו דהמצוה רק בכזית הראשון, ודלא כשאג"א סי' צו' דנקט דהמצוה אכילת קדשים על כל הקרבן וגם הוא מייתי ראייה מסוגיין, ועי' מנ"ח הנ"ל, וע"ע בזה משמר הלוי סי' קלד', וע"ע נידון הקה"י סי' מז. יג.

34. חידושי בתרא

תתשלדב) צו: אשכחן חטאת דמתקדש בבלוע שאר קדשים מגלן. וצ"ע דסברא פשוטה היא דכיון דיש מציאות של בליעה ("עד שיבלע בבשרה") ולא נתבטל, ממילא צריך להתנתג בה בחומרת קדשים, ולחפך יש להקשות, ל"ל קרא דחטאת כיון דסברא היא. ודילמא י"ל דמהא דאיצטריך פסוק בחטאת שמעינן דאין שם קדשים בבלוע, ורק מגזה"כ נאסר, לכן שפיר צריך לימוד שגם בשאר קדשים כן. ועי' בגר"ן ז"ל בפ"א דמעה"ק הי"ד ד"ה והגת תוס' דהלימוד הוא דבעי מריקת ושטיפה אף דהיה כבר הגעלה בחמין למ"ד דשניהם בצונן, וגם דבעינן שטיפה בצונן אחר מריקת בחמין דהיינו הגעלה.

35. תוספות מסכת זבחים דף צז עמוד ב ד"ה והתם עולה

והתם עולה הוא כדכתיב ויעלהו לעולה תחת בנו - תימה דהאי קרא דרש"י ליה לענין חולין בפ"ק דחולין (דף טז). דאמרינן מגין לשחיטה שהיא בתלוש שנאמר ויקח את המאכלת ואומר ר"ת דגמרי' נמי חולין מדכתיב

לשחוט את בנו ולא כתיב לשחוט את העולה אבל כלי לא שייך למילף בחולין אלא בקדשים כשאר עבודות דבעו כלי שרת ומדכתיב ויקח דמשמע דבר תלוש ולא כתיב סכין דרשינן תלוש בחולין וכלי בקדשים מדהזכיר מאכלת דהוה מצי למכתב ויקח המחתר ואף על גב דהתם בחולין (ג"ז שם) דחי רבי חייא זריותיה דאברהם קמ"ל הכא לא שייך לדחויי מה שהביא דבר תלוש ולא סמך על מה שימצא צור וקנה מחובר שייך למימר דכתב קרא לאשמועינן זריותיה אבל לענין מאכלת שהזכיר למה לי למכתב אי לאו לאשמועינן דעולה טעונה כלי.

36. איזהו מקומן מסכת זבחים דף צז עמוד ב

דכתיב וישלח אברהם את ידו - צ"ע איך ילפינן מאברהם דהוה קודם מ"ת, ואמרינן ביומא כח: "אנן מאברהם ניקום ונגמר", ובמססה"ס שם הביא פי' הערוך וכ"ה בפ"ה ר"ח שם שאין למדין מאברהם שהיה קודם מ"ת, ותרץ מהר"ץ חיות בחולין טז. דשאני קדשים שנצטוו בהם גם בני נח.

נאז יסיר . ————— מאמרי תשעה באב

אין עשה דוחה ל"ת במקדש

הנכנס למקדש מחויב ב'מורא מקדש', ומשמעות הדבר, שהכניסה למקדש מותרת רק לאנשים מסוימים, בזמנים מסוימים ובהתנהגות ראויה התואמת את קדושת המקום.

חובת היראה במקדש היא הטעם לשינוי בכלל ההלכות הידוע של 'עשה דוחה לא תעשה' הנוהג בכל מקום וזמן חוץ מבמקדש, וכמו שדרשו בגמ' (זבחים צ"ז ב'), וז"ל:

אמר רבא, אין עושה דוחה את לא תעשה שבמקדש, שנאמר 'ועצם לא תשברו בו' (שמות יב,טו). ר"ש בן מנסיא אומר, אחד עצם שיש בו מוח, ואחד עצם שאין בו מוח, אמאי נתיי עשה ולידחי את לא תעשה, אלא אין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש.

הגאון ר' יוסף ענגיל (תפארת יוסף עה"ת פר' תרומה) ביאר את הדיון שאין עשה דוחה ל"ת במקדש, ע"פ דברי הרמב"ם בטעם הכלל שעשה דוחה ל"ת, וז"ל:

וכן בבית המקדש יש ענין יראה, כמו שאמר יעקב, מה 'נורא' המקום הזה אין זה כי אם 'בית אלקים'. וכן מבאר בירושלמי מגילה (פ"ג ה"ז), דירמיה לא אמר 'נורא', הואיל וחרב בית המקדש, דאין נורא אלא בית המקדש, שנאמר 'נורא אלקים ממקדשך', ע"ן שם. והוא הטעם דאין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש (זבחים צ"ז ב'), דטעם עשה דוחה לא תעשה משום דעשה הוא עבודה מאהבה, עדיף מלא תעשה שהוא עבודה מיראה (רמב"ם פר' יתרו, שמות כ' ח'), ועל כן בבית המקדש - מקום היראה - לא תעשה עדיף, ודו"ק.

הסבר נוסף למה שנהגו להימנע בתשעה באב מהנחת תפילין של ראש, שמעתי בשם הרב פנחס פרידמאן, ע"פ יסוד של המשך חכמה' (שמות ג"ג), שתפילין של ראש הם סמל להנהגה גלויה, כמו בזמן שבית המקדש היה קיים שהשגחת הקב"ה בעולם היתה גלויה, ומחמת כן מונחים הם בגילוי על הראש, אבל תפילין של יד הם סמל להנהגה של הסתר פנים, כמו בזמן הגלות שהנהגת הקב"ה בעולם מוסתרת וחבויה. ומזה הטעם נהגו החכמים בתשעה באב שלא להניח תפילין של ראש דוקא, כי כזה מראהם הם שלאחר שחרב בית המקדש אין הקב"ה מגלה הנהגתו בעולם, כמו תפילין של ראש, אלא הנהגתו בסתר, היא כמו תפילין של יד.

תפילין בית המקדש ותשעה באב ————— . אז יסיר נא

כלומר, הרמב"ם ביאר, שהטעם שהתורה קבעה שעשה ידחה לא תעשה הוא מפני שמצות עשה היא מצוה בה אדם מקיים את רצון הקב"ה מתוך מידת אהבה, אבל מצות לא תעשה היא מצוה הבאה מתוך מידת יראה, שהאדם מונע את עצמו מהעבירה מפני יראת הקב"ה, ומפני שמידת האהבה גדולה מידת היראה, אמרו חז"ל שעשה דוחה לא תעשה.

אך במקדש, בו אנו מצווים להתנהג ביראה שהוא מקום היראה, כמו שנאמר 'ומקדשי תיראו', אין מצות עשה דוחה מצות לא תעשה, כיון שמצות לא תעשה היא בחינת מידת היראה שהיא המידה הנוהגת במקדש.

בדרך דומה שמעתי מהגאון ר' צבי שכטר שליט"א, לבאר את הטעם שיצחק אבינו עבד את הקב"ה במידת הגבורה, שהיא מידה של יראה, ולא במידת החסד, שהיא מידה של אהבה, כמו שעבד אברהם אביו. ויסוד הדברים הוא, ע"פ דברי הנצי"ב בהעמק דבר (בראשית כד,ו), שליצחק אבינו נאסרה הוציאה מארץ ישראל, אפילו בזמן של רעב, מפני שבשעה שנעקד ע"ג המזבח נתקדש בקדושת קרבן, ומחמת קדושתו זו נחשב כאילו הוא נמצא במקום המקדש בכל זמן ועת, ומאז עיקר עבודתו היא במידת גבורה, שהיא בחינה של יראה, ולא אהבה.

וא"כ, בזמנים, מקומות ומצבים מסוימים נדרשת דוקא הנהגה ועבודה של יראה, ולא של אהבה, וכן הוא באדם הנמצא בקרבת השכינה או במקום השראת השכינה.